

Мазасыздықты екі мағынада қарастыруға болады. Бітіріп жатқан түгі жоқ, соған қарамастан, екі иығын жұлып жеп, жау қайдалағандар әр ауылда бар. Сонысына қарамастан, әлгі пысықай жұрт көзіне түскіш. Жора-жолдастың суын табуға келгенде, алдына қара салмай озғындап кетеді. Жиын-жиналыста мінберде құзғын сұңқылға басқанда сай-сүйекті сырқыратады. Сөйтіп жүріп бақай арамдыққа басады. Өне біреу ішіп қойыпты, жеп қойыптыға басады. Өзінің де жемсауы таза емес, бірдеңе-сірдеңені өңешінен өткізіп жіберген. Даурықпаға басқанда ес-түсі қалмайды. «Біздің кісінің арқасында дамыған елу елдің қатарына жеттік» - дегені әсерлі шығып жатады. Бұндайларда ұйқы аз, күлкісі де қожыраңқы келеді. Нағыз мазасыз қазақ осындай-ақ болсын!

Арамыздан кеткеніне жыл толған асыл азаматты еске алғанда, қоғамда өріп жүрген пысықайларды, әпербақан ұрдажықтарды, айқайшылдарды шағын мақалаға кірістіруде қисын бар. Кәмекең жай ғана күйбеңшіл емес, ойсан мазасыз кісі еді. Жоқтан жау, болмастан дау тілегендей күйіп-пісетін шыдамсыздығы дұшпанға айбар, досқа демесін еді. Мазасыздығы өзіне жарасып тұратын. Қоңыр кескінді, мығым денелі оның сөз саптасы тасты жарып шыққан бұлақ бастауындай көмейінен лық-лық төгіліп жатар еді. Мап-майда жұмсақ үнінде қатқылдықтан да байсалдылық сарыны басым түсіп, даукесті ықтырып жіберер еді. Сондағы оның сөз сарыны: «Біз осы дербес елміз бе? Ел болсақ тілімізді неге түземейміз? Дәстүр-салтымызды, дінімізді неге ұстанбаймыз? Баяғы бағынышты құлдық психологиядан арылатын уақыт жетті», - дегенге саятын.

Бұл теңсіздікті ол жалындаған жиырма жасында көтерген еді. Ондай ұран біздің өңіміз тұрмақ түсімізге де кірмейтін. Мектепте құлағымызға сіңген: «Ленин ата - біз ұлан, одан туған бақ күнім, сенің нұрлы шұғылаң, бізге әперген шат ғұмыр» - деген тақпақты бертінге дейін ыңылдап айтып жүрдік. Елуінші жылдарда «ЕСЕП» партиясы құрылғаны еміс-еміс құлағымызға жететін-ді. Расы керек, соған мән беріп жатпайтын едік.

Әдебиетке жақындығымнан болар, Бүркіт Ысқақов поэзиясындағы ұлттық сарын мені елең еткізген еді. «Елін сүйген ерлер партиясына» бүйрегім бұра бастаған-ды. Соның әсерімен жазған екі-үш өлеңімді әдебиеттегі ұстазым Асан Жұмаділдинге оқытқанда: «Сенің халықшыл болған неңді алған?», - деп тіке бетіме ұрған еді. Өлең жазғанды қойып кеткенім содан болатын. Прозаны қаузағанда саяси тақырыпқа жоламайтын едім. Кейінде ғой, шетімізден «қайраткер» боп шыққанымыз. Соларың бүгінде жағымпаздықтың жалған ұраншысы боп шықты. Аузы айтқанымен, қолы қимылдамайды. Кәмелдің қолы мен аузы қатар жүретін еді. Отаным деп отқа түскен елжанды азамат сексен төрт жасаған ғұмырында «қайран елім, қазағым» деуден еш жаңылмай кетті.

Ол барынша елжанды азамат еді. Батырға лайық беттілігіне, қайсарлығына баға жетпейтін-ді. Бір бет алған жағынан өлуі бар қайтпайтын. Қазақ халқының абызы Шортанбай жырау ғұмыр кешкен құтты өңірде дүниеге келген Кәмел, бейнелеп айтқанда данагөй жыраудың қоржынынан қалып кеткен асыл жәдігердей

Мазасыз кісі

(Кәмел достың рухына арнау)

Өмір КӘРІПҰЛЫ, жазушы

көзге ыстық көрінеді. Шортанбай жыраудың рухы демесін деген Кәмел Жүністегі ғұмырының денін жыраудың асыл мұрасын туған халқына қайтаруға жұмсады. Елеусіз қалған жыр дастандарын тірілтті. Тарих шаңдағында қалып бара жатқан әдеби мұрасын қағып-сілкіп қалың елімен қайта табыстырғанын қай көзден жасырамыз. Шортанбай жырауға арнап қалыңдығы екі елі «Соңғы абыз»

көк тер болып жүренде: «Шортанбай - сарт, сен де - сартсың» - дейтіндер өзінің ауылдастары еді. Бір жолғы отырыста маған мұңын шағып: «Шортекеңе аудан атын алып беруге атсалыссаңшы» - дегені бар. Бұл - келешектің ісі, Шортанбай жырау аудан атына сұранып тұр. Ерте ме, кеш пе, жүзеге асатын жағдай. Ауылдық аяда, тар шеберде қала берсек, ұлттық рухымыздың жайдақта-

Қобыз үн

**Киелі қара қобыздың
Сарыны бөлек,
Жыршы еді.
Ысқылай беріп
Оғыз - мұң,
Үзіліп тынды
Қыл - ішегі...**

**Айналып тұлпар
Пыраққа,**

**Барады маңып
Жыраққа.
Үзілсе де
Қобыз үн,
Сарыны қалды
Құлақта!..**

Серғазы ҚАБЫЛДАҰЛЫ

ҚАРАҒАНДЫ

романын жазды. Романда соңғы абызға байланысты тың дерек молынан. Шортекеңнің кіндік қаны Арқа даласына тамған еді. Кейбір ел ішіндегі білгіштер «Шортанбай Арқада тумаған» деп дау шығарады. Бұл - қате тұжырым. Жырау - дың атажұрты Түркістан болғанда, кіндік қаны тамған жері Арқа даласы. Шет ауданының орталығы Ақсу-Аюлыда мәңгі тынымдаған жырау рухы қазақ елімен бірге жасай бермекші. Шортанбай шығармашылығы тар аяға симайды. Зар заман өкілі боп табылатын жыраудың даналық ойлары бүгінгі ұрпақтың рухани кемелденуіне ықпал ете бермекші. «Қайтсек қазақ боп қаламыз?» деген сұраққа жауапты жырау толғауларынан табуға болады.

Жарықтық Кәмекең ұлы жырау үшін не көріп, не естімеді дейсің! Көп нәрсе ішінде кетті. Шортекең мұрасын заман сүзгісінен өткізіп қайта қалыптауға ақ тер,

мүрде үйінді боп қалғанын кейінгі буынға жеткізген де осы мазасыз кісі болатын. Шолақ белсенділердің қай жерде қанша кісі атқанын дер кезінде қағазға түсірген де Кәмекең еді.

Өлкетанушы зеректігін былай қойғанда, өнерге құсы түскіш Кәмекең күй өнеріне де жақын болды. Тәттімбет дәстүрін дамытушы шертпе күйшілер Әбди, Сембек, Итаяқ, Қыздарбек, Әбікен Хасенов, одан берідегі Бегімсал, Дәулетбек, Орал Исатаев бәрі-бәрін қарымды қаламымен жырдай толғады. Туған жездесі, дәулескер күйші Дәулетбек Садуақасовтың күйшілік талантына дем берген де өзі еді. Кәмекеннің ұлттық өнерге, оның ішінде күйшілерге ықыласы өзгеше болатын, соның айқын дәлелі күй аспабына әуестігі еді. Құттыханасының бір қабырғасы домбыра үлгілерімен көз тартады. Домбыраға құмарлығы ұлттық өнерге деген махаббатының белгісі десе болады.

Тұрғылас достың бір қыры оның жазушылығы болатын. Рас, ол әдебиетке кеш келді. Өлең өлкесін біраз шиырлап барып, прозаға кешендеп келгеніне қарамастан, өндіре еңбектенген ол сүбелі роман, повестер жазды. Соның нәтижесінде қаламынан «Құба белдер» трилогиясы туындады. Одан бергі кезеңде ондаған хикаят, жүздеген әңгіме жазды. Бұның сыртында, саяси өткір тақырыпта жазылған серпінді мақалалары қаншама десеңші. Оны айтасың, не бір дарынды таланттардың тісі батпаған тақырыпты қаузаған да осы мазасыз кісі болатын. «Ер Едіге» романын қалың оқырман таласа-тармаса оқығанын көзіміз көрді.

Кәмел дос қанды көз қырандай қайтпас қараның нақ өзі еді-ау, шіркін! Деген қылшылдаған уытты кезінде Отаны үшін отқа түскені, түрме теперішін көргені мінез қалыбынан байқалатын. Жайшылықта сабырлы ол басынан сөз асырмайтын тарпаң болатын. Осы ғадетін өзіне емеуріндегенімде, жұмсақ жымыиспен арқамнан қаққаны бар. «Қиянаттың қыл бұрауына түссең, көрер едім әуселеңді», - дейтін еді. Қатарластары оның шалт мінезінен ықтап кететін-ді. Ет жүректі пенде бірінші кезекте өзінің шыққан тегін білуге тиісті. Қожа әулетінен екенін тым дабыралауға жоқ ол «қазақпын, қазақ ішінде қожамын», - деп жұмсақ жымыиятын-ды.

Кешегі кеңестік кезеңнің қоржынынан шыққан біздің буын мұсылмандықты әуестікпен қабылдады. Меккеге сапарлап қайтқан Кәмел қажы «әркімнің өз тағаты өзіне, дін даңғазаны көтермейді», - деп жұмсартып отыратын-ды.

Қомақты іс тындырмаса жүре алмайтын бейнетқорлығында қапы жоқ еді Соның бір айғағы, дәлел-дәйегі орнықты «Қожалар шежіресін» жазып шыққаны болатын.

Қайда да жеңіл қарпуға жоқ ол ауырға арқасын тосудан еш тайқымады. Мазасыздығы сол - үнемі жоқ ізеп жүретін еді. Қарақан басының қамынан бұрын ұлтымыздың болашағы үшін тер төкті. Кіндік қаны тамған Шет өңіріне деген перзенттік махаббатынан айнымай кетті. Туған даласы ата қонысын жалықпай жырлап өткен ұлтжанды тұлға Кәмел Жүністегі келешекте Ақсу-Аюлыда тас мүсінге айналып, ел жүрегінде мәңгі қалады деген сенімдеміз. Тындырған ісі, жазған еңбектері ұрпақ санасынан өшпекші емес.

Шет ауданы